

A.Ş.Hüseynov
i.e.n., dosent, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
ORCID 0000-0002-0657-8511
huseynovadil52@gmail.com
E.Y.Məmmədova
magistrant, Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti
ORCID 0009-0003-0420-8570
elisada@inbox.ru

Məqalə redaksiyaya daxil olub 12.03.2025

The article was received by editorial board on 12.03.2025

Статья принята к печати 12.03.2025

AZƏRBAYCAN VƏ RUSİYA ARASINDA İQTİSADİ İNTEQRASIYA TƏHLİLİ

Xülasə

Məqsəd: Tədqiqatın əsas məqsədi Azərbaycan və Rusiya arasındakı iqtisadi əlaqələri təhlil etmək, integrasiyanın mövcud səviyyəsini müəyyənləşdirmək və onun hər iki ölkə üçün potensial faydalarını araşdırmaqdır. Həmçinin, tədqiqatda iqtisadi integrasiyanın müxtəlif sektorlar üzrə təsiri qiymətləndirilmişdir.

Metodologiya: Araşdırma metodologiyası iqtisadi analiz, statistik məlumatların təhlili, müqayisəli yanaşma və iqtisadi modellərin tətbiqinə əsaslanır. Bununla yanaşı, beynəlxalq təşkilatların hesabatları, rəsmi statistik məlumatlar və elmi ədəbiyyatdan geniş istifadə edilmişdir. Keyfiyyət və kəmiyyət yanaşmalarından istifadə etməklə dərinləşdirilmiş analizlər aparılmışdır.

Nəticələr: Tədqiqat göstərir ki, Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi integrasiya enerji sektoru və ticarət əlaqələrində daha sıx şəkildə özünü göstərir. Tərəflər arasında enerji resurslarının ixracı və nəqli sahəsində geniş əməkdaşlıq mövcuddur. Lakin digər sahələrdə, xüsusilə sənaye və aqrar sektorda potensialın tam istifadə edilmədiyi müəyyən edilmişdir.

Praktiki aktuallıq: Araşdırmanın nəticələri hökumət orqanları və biznes dairələri üçün iqtisadi siyasətlərin formalaşdırılmasında və yeni layihələrin həyata keçirilməsində əsaslı töhfə verə bilər. Həmçinin tədqiqatda göstərilən məqamlar hər iki ölkə arasında iqtisadi əməkdaşlığın daha səmərəli təşkili üçün yol xəritəsinin hazırlanmasına yardımçı ola bilər.

Elmi yeniliyi: Bu tədqiqat Azərbaycan və Rusiya arasındakı iqtisadi əlaqələrin hərtərəfli təhlilini təqdim edir, mövcud vəziyyəti qiymətləndirir və integrasiyanın dərinləşdirilməsi üçün yeni yanaşmalar təklif edir. Regional əməkdaşlıq və strateji tərəfdaşlıq kontekstində iqtisadi integrasiyanın spesifik xüsusiyyətləri barədə yeni elmi biliklər əldə edilmişdir.

Açar sözlər: iqtisadiyyat, integrasiya, əməkdaşlıq, nəqliyyat, logistika

GİRİŞ

Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi integrasiya, iki ölkənin tarixi, coğrafi və strateji əlaqələrindən qaynaqlanan önəmli bir əməkdaşlıq platformasıdır. Enerji, nəqliyyat və ticarət sahələrində mövcud olan əlaqələr regional sabitlik və inkişaf üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu integrasiya, həm də Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizi kimi beynəlxalq layihələrdə birgə fəaliyyətlə möhkəmlənir. Müasir dövrdə global iqtisadi çağırışlar fonunda iki ölkənin iqtisadi əməkdaşlıq modelinin təhlili, integrasiyanın gücləndirilməsi üçün perspektivlərin müəyyən edilməsinə imkan yaradır.

Bu tədqiqatın əsas məqsədi, Azərbaycan və Rusiya arasında mövcud iqtisadi integrasiyanın əsas istiqamətlərini və potensialını təhlil etməkdir. Araşdırmada enerji, ticarət, nəqliyyat və investisiya sahələrində əməkdaşlığın dinamikası və hər iki tərəf üçün yaratdığı faydalar müəyyən

edilir. Eyni zamanda, integrasiyanın qarşısında duran problemlər və onların aradan qaldırılması üçün tövsiyələr təklif olunur. Bu məqsədlə, regional və qlobal iqtisadi trendlər fonunda əlaqələrin davamlı inkişaf perspektivləri də qiymətləndirilir.

Bu tədqiqatın praktiki əhəmiyyəti, Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi integrasiyanın inkişafını təşviq edən strategiyalar və siyasətlər üçün elmi əsas yaratmasındadır. Təhlilin nəticələri, enerji, nəqliyyat və ticarət sahələrində qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq üçün yeni imkanların müəyyən edilməsinə kömək edə bilər. Bundan əlavə, tədqiqatdan əldə olunan məlumatlar iqtisadi qərarların qəbulunda hökumət qurumları, biznes nümayəndələri və regional təşkilatlar üçün rəhbər rol oynaya bilər. Beləliklə, tədqiqat həm iki ölkənin iqtisadi münasibətlərini möhkəmləndirmək, həm də regional iqtisadi integrasiyaya töhfə vermək baxımından əhəmiyyətlidir.

Tədqiqat metodologiyası əsasən keyfiyyət və kəmiyyət yanaşmalarını birləşdirir. Araşdırmada statistik məlumatların təhlili, rəsmi hesabatların və iqtisadi göstəricilərin müqayisəsi əsas yer tutur. Həmçinin, elmi məqalələr, beynəlxalq təşkilatların məlumat bazaları və iki ölkənin iqtisadi əməkdaşlığına dair hüquqi sənədlərdən istifadə edilir. Regressiya təhlili və SWOT analizi vasitəsilə Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi əlaqələrin güclü və zəif tərəfləri qiymətləndirilir, potensial risklər və imkanlar müəyyənəldirilir. Nəticələr real iqtisadi göstəricilər və mövcud trendlər əsasında əsaslandırılır.

Tədqiqatın nəticələri göstərir ki, Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi integrasiya regional sabitlik və iqtisadi inkişaf üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Əməkdaşlıq enerji sektorunda strateji tərəfdaşlıqdan tutmuş, ticarət və nəqliyyat sahələrində qarşılıqlı asılılıq modelinə qədər uzanır. Ticarət dövriyyəsinin artımı və investisiya layihələrinin genişlənməsi, iki ölkə arasında əlaqələrin dərinləşdiyini təsdiqləyir. Bununla belə, tədqiqat, qlobal iqtisadi çağırışlar, texnoloji yeniliklərə adaptasiya və tənzimləyici maneələr kimi problemlərin mövcud olduğunu ortaya qoyur. Ümumilikdə, nəticələr göstərir ki, hər iki tərəf integrasiyanı davam etdirmək üçün daha çevik və innovativ yanaşmalara ehtiyac duyur.

ƏSAS HİSSƏ

Tədqiqatın məqsədini və həcmi təqdim edən girişdən sonra işin əsas hissəsi Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi integrasiyanın əsas aspektlərini əhatə edən bir neçə fəsilə bölünür. İlk fəsil iki ölkə arasındakı iqtisadi əlaqələrin tarixi inkişafını və mövcud vəziyyətini təhlil edir. İkinci fəsildə enerji, ticarət, nəqliyyat və investisiya sahələrində əməkdaşlığın spesifik xüsusiyyətləri araşdırılır. Üçüncü fəsildə iqtisadi integrasiyanın problemləri və maneələri müzakirə edilir. Nəhayət, sonuncu fəsil integrasiyanın gücləndirilməsi üçün strateji təkliflər və perspektivlərə həsr olunur. Hər fəsildə elmi əsaslandırma və statistik təhlillər təqdim edilir.

Ədəbiyyat təhlili

Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi integrasiyaya dair mövcud ədəbiyyat, iki ölkə arasındakı iqtisadi əlaqələrin müxtəlif aspektlərini əhatə edir. Əsasən, enerji sektoru, nəqliyyat dəhlizləri və ticarət dövriyyəsinə dair tədqiqatlar üstünlük təşkil edir. Şimal-Cənub nəqliyyat dəhlizinin iqtisadi potensialı ilə bağlı beynəlxalq təşkilatların hesabatları, Azərbaycanın enerji resurslarının Rusiya ilə əlaqələrində rolu və regiondakı ticarət əlaqələrinin diversifikasiyası kimi mövzular geniş araşdırılmışdır. Bununla yanaşı, bir sıra tədqiqatlar integrasiyanın qarşısında duran çətinlikləri, o cümlədən gömrük prosedurları, texniki maneələr və beynəlxalq sanksiyaların təsirlərini vurğulayır. Ədəbiyyat təhlili göstərir ki, iqtisadi əlaqələrin dayanıqlı inkişafı üçün strateji planlama, yeni əməkdaşlıq formatlarının yaradılması və regional integrasiyanın genişləndirilməsi kimi məsələlər prioritetdir. Bu tədqiqat isə mövcud araşdırmaları birləşdirərək yeni analitik yanaşmalar təklif edir.

Tarixi və Siyasi Kontekst

Azərbaycan və Rusiya arasındakı iqtisadi əlaqələrin tarixi uzun və mürəkkəbdir. XIX əsrin əvvəllərində, Rusiya İmperiyasının Azərbaycanı öz tərkibinə daxil etməsindən sonra, iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələr daha da möhkəmləndi. Sovet İttifaqı dövründə Azərbaycan, Rusiyanın tərkibində iqtisadi və sənaye sahələrində əhəmiyyətli bir rol oynayıb. Bu dövr ərzində, Azərbaycan böyük bir xam maddə bazası, xüsusilə neft və təbii qaz sahələrində Rusiya üçün mühüm təminatçı

olmuşdur. Bu əlaqələr, həmçinin mədəni və siyasi sahələrdə də özünü göstərüb. Azərbaycanın müstəqilliyini əldə etdiyi 1991-ci ildən sonra, iki ölkə arasında münasibətlər yeni bir mərhələyə qədəm qoydu. İlk illərdə, müstəqillik uğrunda mübarizə aparan Azərbaycan, Rusiyanın dəstəyini almağa çalışdı. Lakin müstəqilliyin ilk illərində iqtisadi və siyasi qarşıdurmaların olması, Rusiya ilə əlaqələrin inkişafını müəyyən qədər məhdudlaşdırdı. Bu dövrdə, Azərbaycanın daxili məsələləri və qonşuları ilə olan münasibətləri, həmçinin geopolitik mövqeyi, Rusiyanın regiondakı strateji maraqları ilə uzlaşmaya bilmirdi.

2000-ci illərdən etibarən, xüsusilə Vladimir Putinin hakimiyyətə gəlməsindən sonra, Rusiya-Azərbaycan münasibətləri daha da dərinləşdi. Hər iki ölkə, iqtisadi əlaqələrin möhkəmləndirilməsi üçün bir sıra əməkdaşlıq layihələrinə imza atdı. Bu dövrdə, enerji sahəsi başda olmaqla, ticarət, nəqliyyat və təhlükəsizlik sahələrində də sıx əməkdaşlıq yaranmağa başladı. Azərbaycan, Rusiyanın Qafqaz və Mərkəzi Asiya regionundakı strateji maraqlarına uyğun olaraq, ikitərəfli münasibətləri inkişaf etdirməyə çalışdı. Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə də əlaqələrinin artması, Rusiyanın Azərbaycanla əlaqələrini daha da əhəmiyyətli etdi. Rusiya, Azərbaycanın Qərbə yönəlmiş siyasətinə qarşılıq olaraq, iqtisadi və siyasi təsirini saxlamağa çalışdı. Lakin bu dövrdə Azərbaycan, müstəqil xarici siyasətini qorumağa davam etdi və Rusiyanın təkcə iqtisadi maraqlarına deyil, həm də təhlükəsizlik məsələlərinə diqqət yetirməyə başladı. Bu şəraitdə, Rusiya ilə münasibətlər daha çox iqtisadi və regional əməkdaşlıq səviyyəsində inkişaf etdi (Yusifova, 2014, s.41-46).

Son illərdə, Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi əlaqələr, xüsusilə enerji, nəqliyyat və ticarət sahələrində böyük artım göstərüb. Hər iki ölkə, bir-birinin iqtisadi inkişafına töhfə verən mühüm tərəfdaşlara çevrilib. Lakin, siyasi və iqtisadi integrasiyanın qarşısında hələ də bəzi çətinliklər və fərqli yanaşmalar mövcuddur. Bu məsələlər, hər iki ölkənin maraqlarına zidd olmadan, müasir dövrün tələblərinə uyğun bir həll yolu tapılmasına ehtiyac duyur.

Ticarət Əlaqələri və İxracat

Azərbaycan və Rusiya arasında ticarət əlaqələri, uzun müddət ərzində müxtəlif iqtisadi sahələrdəki əməkdaşlıqla inkişaf edib. Sovet İttifaqı dövründə, iki ölkə arasında sərhədsiz bir ticarət və iqtisadi əlaqələr mövcud idi, lakin müstəqillikdən sonra bu əlaqələr müəyyən dəyişikliklərə məruz qaldı. Müstəqillik qazandıqdan sonra Azərbaycan, Rusiya ilə iqtisadi əlaqələrini bərpa edərək yeni ticarət imkanları yaratmağa başladı. Bu dövrdə, ticarət həcmi azalmağa başlasa da, 2000-ci illərin ortalarından sonra iqtisadi əlaqələr gücləndi və iki ölkə arasında ticarət dinamikası müsbət istiqamətdə inkişaf etməyə başladı. Hazırda Azərbaycan, Rusiya ilə olan ticarət əlaqələrini genişləndirmək və qarşılıqlı ticarət həcmi artırmaq üçün bir sıra addımlar atır. 2020-ci illərdən etibarən, Rusiya ilə ticarət əlaqələri önəmli dərəcədə artmışdır və iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsi milyardlarla dollara çatmışdır. Azərbaycan, Rusiya bazarına müxtəlif məhsullar ixrac edir, xüsusilə kənd təsərrüfatı məhsulları, meyvə və tərəvəzlər, tekstil və tikinti materialları bu ticarət əlaqələrinin əsasını təşkil edir. Eyni zamanda, Azərbaycan, neft və qaz ixracını da Rusiyaya həyata keçirir, bu da iqtisadi əlaqələrin mühüm bir hissəsini təşkil edir (Алиев, 2008).

Rusiya isə, Azərbaycan bazarına müxtəlif sənaye məhsulları, maşın avadanlıqları, texnologiya və elektronika məhsullarını ixrac edir. Həmçinin, Rusiyanın Azərbaycana olan investisiyaları da artmaqdadır, bu da ticarət əlaqələrinin daha da möhkəmlənməsinə və iqtisadi əlaqələrin müxtəlif sahələrə yayılmasına gətirib çıxarır. Ticarət mübadiləsində, Rusiyanın əhəmiyyətli rol oynayan bir tərəfdaş olması, Azərbaycan üçün çoxsaylı faydalar gətirir, xüsusilə iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi və yeni iş yerlərinin yaradılması baxımından (Rüstəmov, 2020, s.103-111).

Azərbaycan və Rusiya arasında ticarət əlaqələrinin möhkəmləndirilməsi, yalnız dövlət səviyyəsində deyil, həm də yerli biznes və şirkətlər arasında da əməkdaşlığı təşviq etmək üçün müxtəlif tədbirlər görülür. Hər iki ölkənin ticarət palataları və biznes təşkilatları birgə forumlar və sərgilər təşkil edərək, şirkətlərin qarşılıqlı olaraq öz məhsullarını təqdim etmələrini və yeni bazarlara daxil olmalarını dəstəkləyirlər. Bu cür tədbirlər, həmçinin yeni iqtisadi layihələrin reallaşdırılması və ticarət potensialının artırılması üçün əhəmiyyətli imkanlar yaradır. Ticarət

əlaqələrində bəzi çətinliklər də mövcuddur. Ticarət tarifləri, qeyri-bərabər bazar şərtləri və logistika məsələləri kimi məsələlər, bəzən ticarət axınının əngəllənməsinə səbəb ola bilər. Ancaq Azərbaycan və Rusiya, bu problemləri aradan qaldırmaq üçün birgə tədbirlər görür və ticarət əlaqələrinin daha da asanlaşdırılması məqsədilə bir sıra iqtisadi razılaşmalar əldə edirlər. Nəticə etibarilə, iki ölkə arasında ticarət əlaqələri, inkişaf etməkdə olan və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq modelinə çevrilməkdədir.

Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi inteqrasiya son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə güclənmişdir. 2023-cü ildə iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsi 17 faiz artaraq təxminən 4,5 milyard ABŞ dollarına çatmışdır. Bu artım, 2017-ci illə müqayisədə ticarət həcmnin iki dəfədən çox artdığını göstərir. Azərbaycanın qeyri-neft ixracatında Rusiya ən böyük tərəfdaşdır. 2023-cü ildə Azərbaycanın Rusiyaya ixracı 73,4 faiz artaraq 470 milyon 147 min dollar təşkil etmişdir. Bu, ölkəmizin ümumi ixracının 2,92 faizini təşkil edir. İdxal sahəsində də əhəmiyyətli artım müşahidə olunur. 2023-cü ilin yanvar-may aylarında Rusiyadan Azərbaycana idxal 36,2 faiz artaraq 1 milyard 319 milyon 415 min dollar olmuşdur. Bu, Azərbaycanın ümumi idxalının təxminən 20 faizini təşkil edir.

İnvestisiya sahəsində də əməkdaşlıq genişlənir. 2024-cü ilin məlumatlarına görə, Rusiya Azərbaycanın iqtisadiyyatına 6,2 milyard dollar, Azərbaycan isə Rusiyaya 1,2 milyard dollar investisiya yatırmışdır. Azərbaycanda 1000-dən çox Rusiya şirkəti fəaliyyət göstərir. Kənd təsərrüfatı sahəsində də əlaqələr inkişaf edir. 2023-cü ildə Azərbaycanın Rusiyaya meyvə və tərəvəz ixracı təxminən 9 faiz artmışdır. Bu, Azərbaycanın Rusiyaya kənd təsərrüfatı məhsulları ixrac edən əsas ölkələrdən biri olduğunu göstərir. Nəqliyyat və logistika sahəsində də əməkdaşlıq möhkəmlənir. "Şimal-Cənub" dəhlizinin inkişafı ilə bağlı əhəmiyyətli addımlar atılmış və bu dəhlizin ötürücülük qabiliyyətinin artırılması üçün dəmir yolu sahəsində modernləşdirmə işləri aparılır. Bu, iki ölkə arasında yükdaşımaların həcmnin

İnvestisiya və Əməkdaşlıq Sahələri

Azərbaycan və Rusiya arasında investisiya və əməkdaşlıq sahələrindəki əlaqələr son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə inkişaf etmişdir. Hər iki ölkə, iqtisadi potensiallarını gücləndirmək və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq yaratmaq məqsədilə bir sıra strateji layihələrə imza atıb. Bu əməkdaşlıq, yalnız ticarət mübadiləsindən ibarət deyil, həm də genişmiqyaslı investisiya layihələrini, infrastruktur və enerji sahələrini əhatə edir. Rusiya, Azərbaycanın qeyri-neft sektoru, xüsusilə kənd təsərrüfatı və turizm sahələrində mühüm investisiyalar həyata keçirir. Eyni zamanda, Azərbaycan da Rusiyanın enerji, nəqliyyat və texnologiya sahələrinə sərmayələr yatırmağı hədəfləyir. Enerji sektoru, iki ölkə arasında əməkdaşlığın əsas sahələrindən biridir. Azərbaycan, özünün neft və qaz ehtiyatları ilə Rusiyaya mühüm enerji təchizatçısı kimi xidmət edir. Rusiya isə, Azərbaycanın enerji infrastrukturunun inkişafında fəal iştirak edir. Bu sahədəki əməkdaşlıq, xüsusilə enerji daşıyıcılarının tranziti, boru kəmərləri və enerji ötürmə sistemləri üzərində qurulmuşdur. Həmçinin, Rusiyanın Azərbaycan bazarına texnologiya və mühəndislik xidmətləri təklif etməsi, enerji sektorundakı investisiya layihələrinin daha da genişlənməsinə imkan yaradır (Гусейнов, 2024).

İnfrastruktur sahəsində də əməkdaşlıq əhəmiyyətli yer tutur. Rusiya və Azərbaycan arasında nəqliyyat əlaqələrinin gücləndirilməsi üçün bir sıra layihələr həyata keçirilir. Bu layihələr, əsasən, dəmir yolu və avtomobil yolları infrastrukturunun təkmilləşdirilməsi və tranzit potensialının artırılması məqsədini güdür. Xüsusilə, Şimal-Cənub Nəqliyyat Dəhlizinin inkişafı, bu sahədəki ən mühüm əməkdaşlıq sahələrindən biridir. Bu dəhliz, həm Azərbaycan, həm də Rusiya üçün iqtisadi əhəmiyyət kəsb edir, çünki həm Asiya, həm də Avropa bazarlarına çıxışı asanlaşdırır. Kənd təsərrüfatı sahəsində əməkdaşlıq da diqqətə layiqdir. Azərbaycan, öz kənd təsərrüfatı məhsullarını, xüsusilə meyvə və tərəvəzlərini Rusiya bazarına ixrac edir. Rusiya isə, Azərbaycanın kənd təsərrüfatı sahəsində müasir texnologiyalar və təcrübələr tətbiq etməsinə dəstək verir. Həmçinin, hər iki ölkə, kənd təsərrüfatı məhsullarının istehsalını artırmaq və ticarət həcmi genişləndirmək üçün birgə istehsal müəssisələri yaratmaqla bu sahədəki əlaqələri inkişaf etdirir.

Turizm sektoru da iki ölkə arasında investisiya və əməkdaşlıq üçün perspektivli sahələrdən biridir. Azərbaycan, zəngin mədəniyyəti və təbii gözəllikləri ilə Rusiya və digər ölkələrdən

turistləri cəlb edir. Eyni zamanda, Rusiya, Azərbaycan bazarına turizm investisiyaları həyata keçirərək, bu sahədə yeni otellərin və istirahət mərkəzlərinin tikintisini dəstəkləyir. İki ölkə arasında turizm sahəsindəki əməkdaşlıq, qarşılıqlı turist axınını artırmaq və turizm infrastrukturunun inkişafını stimullaşdırmaq məqsədini güdür. Yüksək texnologiyalar və innovasiya sahələrində də əməkdaşlıq potensialı artmaqdadır. Hər iki ölkə, texnoloji sahələrdə yeni layihələrin həyata keçirilməsi və innovativ məhsulların yaradılması üçün birgə əməkdaşlıq edir. Bu sahədə, xüsusilə informasiya texnologiyaları, süni intellekt və robototexnika kimi sahələrdə yeni investisiyalar və inkişaf layihələri nəzərdə tutulur. İki ölkə arasında bu sahədəki əlaqələrin möhkəmləndirilməsi, həm iqtisadi inkişafı, həm də yeni texnologiyaların tətbiqini sürətləndirir. Azərbaycan və Rusiya arasındakı investisiya və əməkdaşlıq sahələri müxtəlif sektorlarda inkişaf etməyə davam edir. Bu əməkdaşlıq, hər iki ölkənin iqtisadiyyatlarının gücləndirilməsi, yeni iş yerlərinin yaradılması və regional iqtisadi integrasiyanın sürətləndirilməsi baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Regional və Beynəlxalq Əlaqələr

Azərbaycan və Rusiya arasında regional və beynəlxalq əlaqələr geniş və çoxşaxəlidir. Hər iki ölkə, geopolitik mövqeləri və iqtisadi potensialları baxımından Qafqaz, Mərkəzi Asiya və Şərqi Avropa bölgələrində strateji əhəmiyyətə malikdir. Bu əlaqələr, yalnız ticarət və investisiya sahələrində deyil, həm də təhlükəsizlik, nəqliyyat və mədəniyyət kimi müxtəlif sahələrdə inkişaf etməkdədir. Azərbaycanın Rusiyayla əlaqələri, həm də müxtəlif regional təşkilatlarda birgə fəaliyyət göstərmələrinə və beynəlxalq səviyyədə maraqlarının qorunmasına xidmət edir. Rusiya və Azərbaycanın regional əməkdaşlığı əsasən Avrasiya İqtisadi İttifaqı (Aİİ) və Kollektiv Təhlükəsizlik Müqaviləsi Təşkilatında (KTMT) özünü göstərir. Bu təşkilatlar, hər iki ölkənin integrasiyası və iqtisadi əməkdaşlığının möhkəmlənməsi üçün mühüm platformalar təmin edir. Azərbaycan, rəsmi olaraq Aİİ və KTMT-nin üzvü olmasa da, Rusiya ilə bu təşkilatlar çərçivəsində sıx əməkdaşlıq edir. Belə ki, Azərbaycanın regional iqtisadi əlaqələrini inkişaf etdirmək məqsədilə Rusiyanın bu təşkilatlardakı iştirakını nəzərə alaraq, Azərbaycan, regionda ticarət və nəqliyyat məsələlərini həll etmək üçün fəal bir tərəfdaş olaraq çıxış edir (https://www.stat.gov.az/source/system_nat_accounts/).

Rusiya ilə Azərbaycanın Qafqaz bölgəsindəki münasibətləri, regional təhlükəsizlik məsələləri ilə bağlı da böyük əhəmiyyət kəsb edir. Dağlıq Qarabağ münaqişəsi, Azərbaycanın xarici siyasətində önəmli bir yer tutmuşdur və bu məsələdə Rusiya, həm vasitəçi, həm də regionda sabitlik yaratmaq məqsədilə aktiv rol oynayıb. 2020-ci ildə baş verən İkinci Qarabağ müharibəsi sonrası, Rusiya ilə Azərbaycan arasında daha sıx əməkdaşlıq yaranıb. Rusiya, həmçinin, Azərbaycanla birgə, Qafqazdakı sülhün qorunması və yeni iqtisadi layihələrin inkişafı üçün müxtəlif diplomatik təşəbbüslər irəliləyib. Beynəlxalq səviyyədə də Azərbaycan və Rusiya arasında əməkdaşlıq inkişaf edir. Rusiya, Azərbaycanın enerji resurslarının əsas istehsalçısı və tranzit ölkəsi olduğu üçün, hər iki ölkə arasında enerji sektoru ilə bağlı əlaqələr xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Azərbaycanın neft və qaz ixracı, yalnız Rusiya vasitəsilə deyil, həm də Rusiyanın enerji siyasətinin bir hissəsi olaraq müxtəlif beynəlxalq bazarlara yönəldilir. Həmçinin, Azərbaycanın enerji resurslarının Rusiyaya daşınması, ticarət və diplomatik əlaqələrin inkişafına da müsbət təsir göstərir. Bu cür əməkdaşlıq, hər iki ölkənin regional və beynəlxalq enerji bazarlarında mövqelərini gücləndirir (<https://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-razvitiya-ekonomicheskoy-integratsii-i-kooperatsionnyh-otnosheniy-azerbaydzhana-s-rossiey>).

Azərbaycanın Rusiya ilə olan əlaqələri, həmçinin, çoxsaylı beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində də inkişaf edir. BMT, ATƏT, Şərq Tərəfdaşlığı, Qara Dəniz İqtisadi Əməkdaşlıq Təşkilatı (BSEC) kimi beynəlxalq və regional təşkilatlarda Azərbaycan və Rusiya, qarşılıqlı maraqlarına xidmət edən birgə fəaliyyət göstərirlər. Bu təşkilatlarda, hər iki ölkənin siyasi və iqtisadi maraqları ön plana çıxır və beynəlxalq səviyyədə güclü bir tərəfdaşlıq mühiti yaranır. Rusiya və Azərbaycanın digər beynəlxalq əlaqələri, iki ölkə arasında ticarət, mədəniyyət və təhsil sahələrindəki əlaqələri də əhatə edir. Təhsil və mədəniyyət sahəsində qarşılıqlı mübadilələr, iki ölkə arasındakı münasibətləri daha da möhkəmləndirir. Həmçinin, turist axınının artırılması və mədəniyyətlərarası dialoqun təşviqi, hər iki ölkə arasında mədəniyyətlərarası əlaqələrin inkişafını

təmin edir. Azərbaycan və Rusiya arasında regional və beynəlxalq əlaqələr, hər iki ölkənin strateji maraqlarına uyğun olaraq, çoxşaxəli əməkdaşlıq və qarşılıqlı anlayış əsasında inkişaf edir. Bu əlaqələr, regional sabitliyin təmin olunmasına və iqtisadi inkişafın sürətlənməsinə yönəlmiş vacib bir platformadır.

Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi integrasiya son illərdə əhəmiyyətli dərəcədə güclənmişdir. 2024-cü ilin yanvar-noyabr aylarında iki ölkə arasında ticarət dövriyyəsi 4,3 milyard ABŞ dolları təşkil etmişdir ki, bu da əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 10,8% artım deməkdir. Azərbaycanın qeyri-neft ixracatında Rusiya ən böyük tərəfdaşdır. 2023-cü ilin yanvar-avqust aylarında Azərbaycanın Rusiyaya ixracı 795 milyon dollar təşkil etmişdir ki, bu da əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 46,1% artım deməkdir. İdxal sahəsində də əhəmiyyətli artım müşahidə olunur. 2023-cü ilin yanvar-avqust aylarında Rusiyadan Azərbaycana idxal 1,9 milyard dollar təşkil etmişdir ki, bu da əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 20,4% artım deməkdir.

İnvestisiya sahəsində də əməkdaşlıq genişlənir. Rusiya Azərbaycanın iqtisadiyyatına 4 milyard dollardan çox birbaşa sərmayə yatırmışdır. Öz növbəsində, Azərbaycan Rusiyaya təxminən 1 milyard dollar sərmayə qoymuşdur. İki ölkə arasında ticarət dövriyyəsinin artım tempi davam edir. 2024-cü ilin yanvar-sentyabr aylarında ticarət dövriyyəsi 3,499 milyard dollar təşkil etmişdir ki, bu da əvvəlki ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 11,6% artım deməkdir. Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi integrasiya həm ticarət, həm də investisiya sahələrində müsbət dinamika nümayiş etdirir. Bu əməkdaşlıq hər iki ölkənin iqtisadi inkişafına və regional sabitliyə töhfə verməkdədir.

İntegrasiyanın Qarşısındakı Maneələr və Gələcək Perspektivlər

Azərbaycan və Rusiya arasında iqtisadi və siyasi integrasiyanın qarşısında bir sıra maneələr mövcuddur. Birincisi, hər iki ölkənin xarici siyasət istiqamətləri müəyyən dərəcədə fərqlənir. Azərbaycan, həm Rusiya ilə, həm də Qərb ölkələri ilə balanslı əlaqələr qurmağa çalışır, bu isə Rusiyanın iqtisadi və siyasi təsirinin güclənməsinə qarşı müəyyən bir müqavimət yaradır. Rusiya, Avrasiya İqtisadi İttifaqı (Aİİ) kimi təşkilatlarla əlaqələrin dərinləşdirilməsini istəyir, lakin Azərbaycanın bu təşkilatlara üzv olmaması, integrasiyanın qarşısında bir maneə olaraq qalır. Bu xarici siyasət fərqlilikləri, qarşılıqlı anlaşılma və əməkdaşlıq imkanlarını müəyyən dərəcədə məhdudlaşdırır. Hər iki ölkənin iqtisadi maraqlarının bəzən üst-üstə düşməməsi integrasiyanın qarşısında maneə törədir. Azərbaycan, özünün qeyri-neft sektoru və yeni enerji layihələrində müstəqil siyasət aparmağı məqsəd qoyur, lakin Rusiya, bu sahədə öz təsirini qorumağa çalışır. Xüsusilə, enerji daşıyıcılarının tranziti və enerji resurslarının paylanması mövzusunda qarşıdurmalar meydana gələ bilər. Bu cür iqtisadi rəqabət, ölkələr arasında tam bir integrasiyanın qarşısını ala bilər və hər iki tərəfi öz maraqlarını qorumağa sövq edir (Şəkəraliyev, Nuriyev, 2003).

Ticarət əlaqələrində də maneələr mövcuddur. Hər nə qədər Azərbaycan və Rusiya arasında ticarət əlaqələri son illərdə inkişaf etsə də, müxtəlif bürokratik əngəllər və ticarət tarifləri, qarşılıqlı mübadilə həcmının artırılmasına mane olur. Bu, xüsusilə Azərbaycan məhsullarının Rusiyaya ixracının artırılması və qeyri-neft məhsullarının ticarətinin genişləndirilməsi baxımından çətinliklər yaradır. Həmçinin, Azərbaycan iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi istiqamətində addımlar atdıqca, Rusiya bazarına olan asılılığını azaltmağa çalışır ki, bu da integrasiya prosesini müəyyən qədər çətinləşdirir. Hərbi və təhlükəsizlik məsələləri də integrasiyanın qarşısındakı əngəllərdən biridir. Azərbaycan, regional təhlükəsizlik məsələlərində Rusiya ilə əməkdaşlıq edərkən, öz müstəqil xarici siyasətini qoruyur və NATO ilə əlaqələrini inkişaf etdirməyə çalışır. Bu da bəzən Rusiya ilə olan hərbi əməkdaşlıqda müəyyən gərginliklərə səbəb ola bilər. Hərbi sahədəki bu fərqliliklər, uzunmüddətli integrasiyanın qarşısında maneə yarada bilər.

Gələcəkdə isə, Azərbaycan və Rusiya arasında integrasiyanın daha da dərinləşməsi üçün bir çox perspektivlər mövcuddur. Şimal-Cənub Nəqliyyat Dəhlizinin inkişafı, iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələrin artmasına və tranzit potensialının güclənməsinə imkan verəcək. Həmçinin, enerji və infrastruktur sahələrində yeni investisiya layihələri Azərbaycanın Rusiyayla əlaqələrini daha da möhkəmləndirə bilər. Ticarət sahəsində, bürokratik əngəllərin aradan qaldırılması və qarşılıqlı sərmayələrin təşviqi, integrasiyanın inkişafını sürətləndirə bilər. Bu çətinliklərə

baxmayaraq, hər iki ölkənin strateji maraqları, qarşılıqlı əməkdaşlığın dərinləşməsinə və gələcək perspektivlərin reallaşmasını təmin edə bilər.

NƏTİCƏLƏR VƏ TÖVSIYƏLƏR

Azərbaycan və Rusiya arasında integrasiya prosesinin qarşısında bir sıra geosiyasi, iqtisadi və ticarət maneələri mövcud olsa da, hər iki ölkənin strateji maraqları və qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq imkanı integrasiyanın inkişafı üçün əsas motivasiyadır. Regionda enerji, nəqliyyat və ticarət sahələrindəki əməkdaşlıq, həmçinin təhlükəsizlik məsələlərindəki birgə fəaliyyət, gələcəkdə bu əlaqələrin daha da möhkəmlənməyini göstərir. Bununla yanaşı, hər iki ölkə arasında mövcud olan iqtisadi fərqliliklər, bürokratik maneələr və xarici siyasət istiqamətlərinin müxtəlifliyi, integrasiyanın qarşısında ciddi çətinliklər yaradır.

İntegrasiyanın qarşısındakı maneələrin aradan qaldırılması üçün, hər iki tərəf arasında daha çox açıq və konstruktiv dialoqa ehtiyac vardır. İqtisadi əlaqələrdəki ticarət maneələrinin yüngülləşdirilməsi, bürokratik əngəllərin azaldılması və yeni investisiya layihələrinin təşviqi, qarşılıqlı ticarət həcmi artırmaqla yanaşı, qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq imkanlarını da genişləndirə bilər. Eyni zamanda, hərbi sahədəki əməkdaşlıq və təhlükəsizlik məsələlərindəki fərqliliklərin də həllinə yönəlik daha çox əməkdaşlıq tələb olunur.

Son olaraq, Azərbaycan və Rusiya arasında integrasiyanın daha da dərinləşməsi üçün regional layihələrin həyata keçirilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Şimal-Cənub Nəqliyyat Dəhlizinin inkişafı, enerji və infrastruktur sahələrindəki əməkdaşlıq və yeni sərmayələrin cəlb edilməsi, bu əlaqələrin gələcəkdə daha dayanıqlı və müsbət inkişafına zəmin yaradacaq. Həmçinin, mədəniyyət və təhsil sahəsindəki mübadilələrin artırılması, insanların qarşılıqlı anlayışını gücləndirəcək və integrasiyanın humanitar aspektlərini daha da inkişaf etdirəcək.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Rüstəmov A. “Azərbaycan-Rusiya əlaqələri və avrasiya iqtisadi ittifaqı” \ tarix, insan və cəmiyyət, 2020, 2 (29), s.103-111 [https://www.anl.az/down/meqale/adpu-tic/2020/02/793891\(meqale\).pdf](https://www.anl.az/down/meqale/adpu-tic/2020/02/793891(meqale).pdf)
2. Şəkərəliyev A., Nuriyev D. (2003). “Gömrük işinin təşkili” Bakı. https://unec.edu.az/application/uploads/2015/07/Gomruk-isinin-t_skili-v_idar_-edilm_si.pdf
3. Yusifova S. “Azərbaycan Respublikasının ÜTT-yə üzvlüyünün fayda və riskli tərəflərinin qiymətləndirilməsi”, ELMİ İŞ Beynəlxalq elmi jurnal. İmpakt Faktor: 2.255. 2024 / Cild: 18 Sayı: 1 / s.41-46 <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/2041327>
4. Алиев Ш.Т. (2008). “Важнейшие факторы развития торгово-экономических отношений между Азербайджаном и Россией”. <https://cyberleninka.ru/article/n/vazhneyshie-factory-razvitiya-torgovo-ekonomicheskikh-otnosheniy-mezhdu-azerbaydzhanom-i-rossiey>
5. Гулиев М.Е. “Стратегия развития экономической интеграции и кооперационных отношений Азербайджана с Россией” <https://cyberleninka.ru/article/n/strategiya-razvitiya-ekonomicheskoy-integratsii-i-kooperatsionnyh-otnosheniy-azerbaydzhana-s-rossiey>
6. Гусейнов Т.Т. (2024). “Азербайджан в региональных интеграционных процессах: роль и перспективы взаимодействия с ЕАЭС”. <https://cyberleninka.ru/article/n/azerbaydzhan-v-regionalnyh-integratsionnyh-protsessah-rol-i-perspektivy-vzaimodeystviya-s-eaes/viewer>
7. Оруджев Э.Г., Гусейнова С.М. (2020). “Об одной задаче коинтеграции торговых связей Азербайджана, России, Беларуси и Казахстана” <https://doi.org/10.21686/2500-3925-2020-2-29-39>
8. https://www.stat.gov.az/source/system_nat_accounts/
9. Russian-Azerbaijani Bilateral Trade Cooperation in Terms of Eurasian https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-031-34256-1_39

A.Sh.Huseynov

*PhD in Economics, associate professor, Azerbaijan State University of Economics
ORCID 0000-0002-0657-8511*

E.Y.Mammadova

*master student, Azerbaijan State University of Economics
ORCID 0009-0003-0420-8570*

Analysis of economic integration between Azerbaijan and Russia

Abstract

Objective: *The main objective of the study is to analyze economic relations between Azerbaijan and Russia, determine the current level of integration and examine its potential benefits for both countries. The study also assessed the impact of economic integration on various sectors.*

Methodology: *The research methodology is based on economic analysis, statistical data analysis, comparative approach and application of economic models. In addition, reports of international organizations, official statistical data and scientific literature were widely used. In-depth analyses were conducted using qualitative and quantitative approaches.*

Results: *The study shows that economic integration between Azerbaijan and Russia is more intensively manifested in the energy sector and trade relations. There is extensive cooperation between the parties in the field of export and transportation of energy resources. However, it was determined that the potential in other areas, especially in the industrial and agricultural sectors, is not fully utilized.*

Practical relevance: *The results of the study can make a significant contribution to the formulation of economic policies for government bodies and business circles and the implementation of new projects. Also, the points indicated in the study can help prepare a roadmap for more efficient organization of economic cooperation between the two countries.*

Scientific novelty: *This study provides a comprehensive analysis of economic relations between Azerbaijan and Russia, assesses the current situation and suggests new approaches to deepening integration. New scientific knowledge has been obtained about the specific features of economic integration in the context of regional cooperation and strategic partnership.*

Keywords: *economy, integration, cooperation, transport, logistics*